

На основании изложенного, в целях ускоренного развития кооперации на селе необходимо следующее:

- увеличить объемы бюджетного кредитования, а также принять новые меры государственной поддержки предусматривающие возмещение части затрат на уплату процентов по ранее выданным кредитам, в размере 34,0 млрд. тенге на предстоящие пять лет (согласно таблице 3);
- внести изменения и дополнения в Налоговый кодекс РК, предусматривающие распространение налогового режима на СельПК созданные с участием юридических лиц и владельцев личных подсобных хозяйств;

Рассмотрены проблемы развития специализации и кооперации аграрного производства.

Аграрлық өндіріс кооперациялары мен мамандандыруды дамытудың мәселелері қарастырылған.

Problems development of specialization and cooperation of agrarian manufacture are considered.

ӨОЖ 631.24.18

АУЫЛ ШАРУАШЫЛЫҒЫН ДАМУДА ӨНДІРІСТІ ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ ЖАҢА ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫН ҚОЛДАНУДЫҢ ШЕТЕЛДІК ТӘЖІРИБЕСІ

FOREIGN EXPERIENCE OF APPLICATION OF NEW TECHNOLOGIES OF THE ORGANIZATION OF MANUFACTURE IN AGRICULTURE DEVELOPMENT

Қамысбаев М.Қ.
M.K. Kamysbayev

Қазақ ұлттық аграрлық университеті

Қазақстанның ұлттық қауіпсіздігінің маңызды құрамдас бөлігі ретінде азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету қажеттілігі маңызды мәселе болып отыр. Оны шешуде еліміздің агроөнеркәсіптік кешені маңызды роль атқарады. Ол халықтың азық-түлікпен қамтамасыз ету деңгейі, сондай-ақ оның азық-түлік тәуелсіздігі өндірілетін өнімнің саны мен сапасына тікелей байланысты болады.

Қазіргі таңда Республикадағы тамақ өнімдерін тұтыну жағдайы ауыл шаруашылығын дамытуға ерекше көңіл бөлу нәтижесінде біршама тұрақтандыруға қол жеткізілді. Мемлекеттің азық-түлік нарығында тамақ өнімдеріне экономикалық қол жетімділіктің біраз төмендегеніне қарамастан, табиғи қол жетімділігі қамтамасыз етіліп жатыр.

Қазақстан нарығындағы терең өңдеуден өткен азық-түлік тауарларының тапшылығы импорттық өніммен өтелуде, оның үлес салмағы тұтынудың жалпы көлемінде азық-түлік қауіпсіздігінің белгіленген деңгейінен 37% жоғары. Импорттық өнімді тұтынудың ғылыми ұсынылған шекті деңгейі 20,0%, ал оның 60,0%-дық мәнінде салалар толық бұзылады және азық-түліктің әлемдік нарығына толық импорттық тәуелділік пайда болады. Міне сондықтан импорттық өнімдерді отандық өндірістің өнімдерімен алмастыру арқылы, оны қысқарту мақсатына бағытталған саясатты жүргізу қажет. Әрі азық-түлік тауарларымен өзін-өзі қамтамасыз ету тұтынудың жалпы көлемінің 80,0%-нан кем

болмауы керек. Осыған байланысты азық-түлік қауіпсіздігін реттеудің тиімді тәсілдерін іздеу ерекше маңызға ие болады.

Осы және басқа да мәселелерді шешу оларды зерттеудің тек Қазақстанда ғана емес, ТМД елдерінде де жеткілікті қарастырылмаған. Бәсекелестік қабілетті қалыптастыру туралы және өндірісті ұйымдастыру проблемаларын шешуге теориялық көзқарастардың жаңа дайындамаларына қажеттілік көптен бері туындап отыр және осы бағытта әлемдік тәжірибені зерттеуді талап етеді.

Кеңес кезеңіндегі қолданылған «ғылыми-өндірістік кешен» және «аумақтық-өндірістік кооперация» деген түсінік болатын. Дегенмен экономиканы басқарудағы жоспарлы жүйе мен салалық қағида олардың қызметіне қатаң шектеулер қойған. Мысалы, жеткізушіні таңдау көп жағдайда кәсіпорынның мүддесіне қарап анықталмады, ол «жоғарының» өкімімен белгіленді. Соның нәтижесінде бұл өңірде шығарылмаған бөлшек заттарды басқа республикалардан тасымалдайтын.

Осыдан барып кластердің аумақтық-өндірістік кооперациядан басты айырмашылығы көрініп-ақ қалды: кластер нарықтық механизмді ең жоғары есепке алады, оның тиімді болуы кәсіпорындардың өздеріне байланысты болып қалды. Өздерінің бәсекеге қабілеттілігін арттыру үшін кластерлерге бірігудің қажет екенін түсінді.

Кластерлік тәсілдеме қағидалық тұрғыдан мемлекеттік өнеркәсіптік саясат мазмұнын өзгертуге қабілетті. Мұндай жағдайда үкіметтің іс-әрекеті жекелеген кәсіпорындарды қолдауға емес, олардың арасындағы өзара қарым-қатынастарды дамытуға бағытталуы тиіс: жеткізіп берушілер мен тұтынушылардың, соңғы тұтынушылар мен өндірушілер, өндірушілердің өздері мен үкіметтік институттар арасындағы қатынастарға үкімет өзі басшылық жасау керек.

Түпкілікті қорытындылар абсолюттік либералды түрде көрініс табады: барлық кластерлерді дамыту қажет, себебі олардың бәрі бәсекелестік қабілетті арттыру үшін болашағы бар болуы мүмкін. Әрине, кластерлердің барлығы тегіс пайдалы бола қоймас, бірақ оны үкіметтің шешімімен емес, нарық анықтайды. Алғашқы кезеңде үкіметтің басты міндеті – инфрақұрылымдарды жақсарту және қолайсыз жағдайларды жою – деп есептейді М.Портер. Содан кейін үкімет өзінің күш-жігерін инновацияны дамытудағы шектеулерді жоюға шоғырландыруы керек [1].

Демек, кластерге мұндай көзқарас мемлекеттік өнеркәсіптік саясатқа деген пікірді түпкілікті өзгертеді. Әсіресе мұндай бағыт посткеңестік мемлекеттерге өзгеріс енгізуі тиіс. Бұл мемлекеттік басқару аппаратын толық қайта құруды, жергілікті биліктердің менталитетіне өзгерістер енгізуді талап етеді, экономикадағы істердің жағдайы туралы ақпараттарды «басқаша кесуге» тура келеді – салалар бойынша емес, енді жекелеген нарықтар мен компаниялар деңгейінде.

Бүгінгі таңда Қазақстанда бірнеше ішкі себептермен пайда болған кластерлер бар, олар шешуші өнеркәсіптік салалардың химия, мұнай-газ, металлургия, машина жасау және т.б. төңірегінде пайда болған. Бірақ бұл құрылымдар әлі өте нашар, әрине нағыз кластерлермен бой таластыра алмайды.

Ал дамыған елдерде экономиканы басқаруда кластерлік тәсілдемені пайдаланудың өзіндік белгілі тарихы қалыптасқан. Мысалы Финдік және Скандинавиялық өнеркәсіп толығымен кластерлер арқылы жүреді, АҚШ-та кәсіпорындардың жартысынан көбі өндірістің мынадай моделі бойынша жұмыс істейді: кластер кәсіпорындары бір өңірде орналасқан, оның табиғи, интеграциялық әлеуетін және кадрлерін толығымен пайдаланады.

Шешуші өнеркәсіптік кластерлер Германияда химия, машина жасау және Францияда тамақ өнімдерін өндіру, косметика өткен ғасырдың 50-60 жылдарында қалыптасқан. Нәтижесінде, кластер ішіндегі салалар топтары өзара іс-әрекетке түсіп жұмыспен қамтылудың, инвестициялардың өсуіне жағдай туғызды және ұлттық экономикада азық – түлік технологиялардың таралуын тездетті.

Еуроодақ елдері кластердің Шотландық моделін қабылдаған, оларда осындай

бірлескен өндірістің орталығы ірі кәсіпорын болып шықты, олар өз айналасына онша үлкен емес фирмаларды біріктірді. Сондай-ақ Италияндық модель де бар – шағын, орта және ірі бизнес кәсіпорындары икемді және «теңқұқықты» ынтымақтастықта жұмыс жүргізеді.

Осы елдердің тәжірибесі кәсіпкерлік сектордың өкілдері мен мемлекет арасындағы конструктивті сұхбат үшін кластерлік тәсілдеме негіз болып отырғанын көрсетті. Ол жеке сектордың, мемлекеттің, сауда ассоциацияларының, зерттеу және білім мекемелерінің инновациялық процестегі өзара іс-әрекеттерінің тиімділігін көтеруге мүмкіндік берді.

Кластердің маңызды және ерекшеленетін шегі оның инновациялық бағдарлануы болып табылады. Ең нәтижелі кластерлер техника мен технология саласында «сілкіністі» өндіріс жүргізіп немесе оны күтіп отырған және әрі қарай жаңа «нарықтық тауаша» шығатын жерлерде ең жақсы кластерлер қалыптасады.

Осыған байланысты көптеген елдер – экономикалық дамыған және нарықтық экономикаға енді өтетін елдердің – бәрі де кластерлік тәсілдемені өздерінің ұлттық инновациялық бағдарламаларын қалыптастыру мен реттеу бағытында белсенді пайдаланып келеді.

Мысалы, өңірлік инновациялық кластерлерді қалыптастыру және нығайту міндеті АҚШ-та маңызды ұлттық басымдықтар ішінде бәсекелестік қабілет бойынша Кеңесінің баяндамасында қойылған (2001 ж.). Американдық инновациялық саясаттың негізгі ұраны – «технологияны инвестициялау – бұл болашақ Американы инвестициялау». Осы тұста бизнесті ұзақ мерзімге дамытуды қамтамасыз ететін инновацияларды анықтау мен қолдауға ерекше назар аударады. Мұнда мемлекеттік саясаттың 4 негізгі формаларын бөліп көрсетуге болады:

- жаңа технологиялар мен тауарларды дайындау мен енгізуге тікелей бюджеттік қолдау;
- салық саясаты арқылы және әкімшілік реттеу жәрдемімен жанама қолдау;
- білім беру жүйесіне инвестициялар;
- шаруашылық инфрақұрылымының дағдарысты элементтерін, инновацияларды тез жылжыту үшін қажетті қолдау.

АҚШ-та университеттер базасында өнеркәсіптік технологиялар енгізуге ұлттық тізбектер орталықтарын құруға үлкен назар аударады. Осындай шаралардан, әсіресе шағын бизнестер ұтады, себебі қазіргі заманға сәйкес технологияларға олардың қолы жететін болады.

Инновациялық шығармашылықтарды ұйымдастыруда әртүрлі кооперативтік формалар кеңінен тарап отыр – аралас капиталдан және тәуекелдерді бөлуден бастап қымбат тұратын жабдықтарды бірлесе отырып пайдалануға дейін. Ең соңында Силикон аңғарындағы білім беру инновациялық кластерлер – феномен қолдау тауып отыр және оны ынталандырып келеді.

Кластерлік көзқарас білімді біріктіруде жаңа формалар құруда тамаша негіз қалайтынын атап айту керек. Кластерлерге бағдарланған өнеркәсіптік саясат «жаңа комбинациялардың» пайда болуын ынталандырады және жанама түрде оларды қолдайды, әсіресе білім беру және ғылыми зерттеу саласында, сондай-ақ енгізуші делдалдық орталықтар арқылы [2].

Мысалы, еуропалық деңгейде кооперацияның «Эврика» («Eureka») сияқты бағдарламалары маңызды роль ойнайды. Олар жергілікті деңгейде қажетті қосымша білім таба алмаған әлеуетті серіктестерді біріктіреді. Әрине, жаңа комбинацияларды қалыптастыруда белгілі бір рольді ірі көрсеткішті бағдарламалар да қатысады.

Қазіргі уақытта Еуропалық Парламентте Бірыңғай Еуропалық ғылыми кеңістік (ЕЕНП) құру мәселесі талқылануда. Идеяның авторы ЕО ғылыми зерттеулер бойынша комиссары Филипп Бюскен. Оның пікірі бойынша «Мен көтеріп отырған бастама үш мақсатты көздейді: Еуропада ғылыми зерттеулер жүргізу үшін ең қолайлы жағдайлар құруға қолдау көрсету; ғылыми зерттеулердің нәтижелі болуына жағдай туғызатын

шараларды қолдау; Еуропаның инновациялық плацдарм ретіндегі ролін нығайту.

АҚШ пен Жапонияның ғылыми-технологиялық дамуға деген инвестициялары ЕО-дағы осындай көрсеткіштен көп артық және мұндай құлдырау тұрақты түрде көбейіп келеді, әрине ЕО пайдасына емес. ЕО алаңдатып отырған мәселе осы. Еуропалық Комиссияның пікірі бойынша ЕО-ның жағдайды түзетуге мүмкіндігі бар. Ол үшін өздеріндегі елдеріндегі ресурстарын біріктіру керек. Сонда олардың әрқайсысында ұлттық ғылыми саясат бірыңғай еуропалық стандартқа сәйкес реформаланады. Бұл мәселеде маңызды роль инновациялық кластерлерді елдің ішінде де және ЕО шеңберінде де дамытуға жүктеледі.

Кластерлік тәсілдемені қолдану мысалы ретінде Нидерландыдағы инновациялық стратегияны дайындау бойынша зерттеулер қызмет ете алады. Елдің барлық экономикасы 10 «мегакластерлерге» бөлінген: жинақтау салалары, химиялық, энергетикалық, аграрлық өнеркәсіптік кешен, құрылыс, БАҚ, денсаулық сақтау, коммерциялық қызмет көрсету саласы, коммерциялық емес қызмет көрсету саласы және көлік.

Кластерлер арасындағы «білімдер тасқынын» талдау инновациялық процестердің сипаты шектерін анықтауға мүмкіндік берді. Нәтижесінде үш кластер (жинақтама, коммерциялық қызмет көрсету және химиялық салалар) білімдерді басқа кластерлерге таситын «нетто-экспортерлер» ретінде қызмет етеді екен. Мұндағы бірінші екеуі жалпы «экспортерлер», олар білімді барлық қалған кластерлерге шығарады.

Денсаулық сақтау және коммерциялық емес қызмет көрсету салалары (оларда білім индустриясы болатын ірі мекемелер бар) да білімді «нетто-экспортерлер» болып саналады, аз дәрежеде болса да. Кластерлердің екі түрі білімді «нетто-импортерлер» болып отыр: құрылыс және БАҚ. 3 кластер АПК, энергетика және көлік «өзіндік мәні бар» сипаттағы кластер, олар өздері үшін білім өндірумен айналысады.

Әлемдік тәжірибеде шағын инновациялық кәсіпорындарды ынталандырудың мына төмендегідей формалары қалыптасты, соның ішінде кластерлік өнеркәсіптік жүйелер шеңберінде де:

- тікелей қаржыландыру (демеуқаржылар, заемдар), жаңа өнімдер мен технологиялар құру шығындарының 50%-на жетеді (Франция, АҚШ және басқа елдер);
- несиелер (қарыз) беру, соның ішінде пайызсыз (Швеция);
- мақсатты дотациялар – ғылыми-зерттеу дайындамаларға (іс жүзінде барлық дамыған елдерде);
- инновацияларды енгізу қорын құру – мүмкін болатын коммерциялық тәуекелді есепке ала отырып (Англия, Германия, Франция, Швейцария, Нидерланды);
- өтеусіз ссуда – жаңалықтар енгізу шығындарының 50%-ы (Германия);
- жеке өнертапқыштар үшін мемлекеттік баж алымын төмендету (Австрия, Германия, АҚШ және б.);
- баж алымын төлеуді кейінге қалдыру немесе одан босату – егер өнертабыс энергияны үнемдеуге қатысты болса (Австрия);
- жеке өнертапқыштардың өтінімі бойынша іс қағаздарын тегін жүргізу, патенттік сенімгерлерге тегін қызмет, баж алымын төлеуден босату (Нидерланды, Германия).

Мұндай талдау инновациялық процестердің жалпы дамуындағы көрініске қол жеткізіп қана қойған жоқ, сонымен қатар мемлекеттің инновациялық саясатындағы негізгі басымдықтарды анықтауға мүмкіндік берді.

1. Портер М. Международная конкуренция: Ағылшын тілінен аударма / В.Д. Щетининаның ред. – М.: Халықаралық қатынастар, 1993. – 896 б.
2. Алшанов Р.А., Ашимбаева А.Т. Интеграционные процессы в Центрально-азиатском регионе // Тұран университетінің Хабаршысы. –2005. – № 1-2. – С. 23-39.

Мақалада республикадағы азық-түлік қауіпсіздігінің жағдайы туралы ақпарат

келтірілген. Ауыл шаруашылығын дамытуда өндірісті ұйымдастырудың жаңа технологияларын қолданудың шетелдік тәжірибесі қарастырылған. Ауыл шаруашылық өндірісін ұйымдастырудың жаңа технологияларын қолданудың шетелдік тәжірибесі толық зерттелген.

В статье приведена информация о состоянии продовольственной безопасности в республике. Рассмотрен зарубежный опыт применения новых технологий организации производства в развитии сельского хозяйства. Подробно изучен зарубежный опыт новых технологий организации сельскохозяйственного производства.

In article the information on a condition of food safety in republic is resulted. Foreign experience of application of new technologies of the organization of manufacture in agriculture development is considered. Foreign experience of new technologies of the organization of agricultural production is in detail studied.

УДК 631.24.18

РОЛЬ РИСКОВ В УСТОЙЧИВОМ РАЗВИТИИ ХОЗЯЙСТВУЮЩИХ СУБЪЕКТОВ

ROLE OF RISKS IN THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF MANAGING SUBJECTS

**Камысбаев М.К.
M.K. Kamysbayev**

Казахский национальный аграрный университет

Экономической наукой недостаточно изучены экономико-теоретические и организационные аспекты выбора диверсификационной стратегии предприятия. В статье рассмотрена классификация рисков. Рассмотрены особенности рисков в сфере агропромышленного комплекса.

В рамках сельскохозяйственного производства диверсификационные процессы используются для расширения деятельности любых субъектов, не зависимо от организационно-правовой и экономической форм хозяйствования, поскольку представляют собой универсальный инструмент повышения конкурентоспособности на сопряженных рынках. Экономически эффективные меры по диверсификационному расширению ассортимента выпускаемой продукции позволяют не только добиваться экономической выгоды сельскохозяйственного производства, но и обеспечить максимизацию удовлетворения потребностей покупателей, на что направлена любая экономическая деятельность.

Устойчивое развитие хозяйствующих субъектов в системе АПК обеспечивается на основе их кооперации как между собой, так и с промышленными предприятиями, осуществляющими заготовку, переработку и реализацию продукции, сервисное обслуживание. Отсутствие или недостаточное обеспечение техническими средствами производства заставляет хозяйства искать рациональные способы решения хозяйственных проблем. Таким образом, главной целью использования диверсификации в рамках сельхозпредприятия является достижение эффективности в использовании ограниченных ресурсов [1]. Данную точку зрения поддерживают Э. Касл, М. Беккер, А. Нелсон, которые определяют диверсификацию как «стратегию в управлении хозяйственной деятельностью, когда производится ряд различных товаров и услуг с целью более эффективного использования ресурсов или же сокращения риска».